

Uluslararası İnsancıl Hukukun Zamansal Kapsamı (II): “Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalarda” İnsancıl Hukukun Uygulanmaya Başlaması*

The Temporal Scope of International Humanitarian Law (II): The Beginning Of Implementation Of International Humanitarian Law In “Non-International Armed Conflicts”

Meltem Sarıbeyoğlu Skalar** , Hande Gür***

ÖZ

Uluslararası insancıl hukukun zamansal kapsamını saptamak, bu kuralların çatışma süresince uygulanabilmesi açısından son derece önemlidir. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalara ilişkin uluslararası insancıl hukuk kurallarının uygulanmaya başlama anının belirlenmesi, uluslararası silahlı çatışmalara ilişkin olarak belirlenmesinden çok daha zordur. Çünkü bir devletin ülkesi içinde meydana gelen şiddet durumunun uluslararası olmayan silahlı çatışma olarak sınıflandırılması ve uluslararası insancıl hukuk kurallarının bu çatışmalara ne zaman uygulanmaya başlayacağı konusu yoruma açıktır. Zira iç karışıklık ancak belli bir eşiğe ulaştığında uluslararası insancıl hukuk kuralları bu çatışmalara uygulanacağından, bunun tespiti her zaman kolay olmamaktadır. Bu makalede uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara yönelik uluslararası insancıl hukuk kurallarının uygulanabilmesi açısından uluslararası olmayan silahlı çatışmanın başlangıç anının tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İnsancıl Hukuk, Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışma, Uluslararası Silahlı Çatışma, Cenevre Sözleşmeleri Ortak Madde 3, Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol II.

ABSTRACT

Temporal scope of international humanitarian law is of crucial importance to determine accurately when this body of law starts to apply in an armed conflict. It is much more difficult to determine the starting point of application of humanitarian law regarding non-international armed conflicts than international armed conflicts. Thus, there is an ongoing debate on whether or not an internal disturbance can be classified as a non-international armed conflict and when humanitarian law begins to apply in these conflicts. When intensity of the internal disturbance exceeds a certain threshold, it is acknowledged that humanitarian law can be applied to these conflicts, however it is not always straightforward to identify where an internal disturbance ends and when a non-international armed conflict starts. Therefore, this article investigates when the rules of international humanitarian law begin to apply in case of non-international armed conflicts.

Keywords: International Humanitarian Law, Non-international Armed Conflict, International Armed Conflict, Common Article 3 of the Geneva Conventions, Additional Protocol II to the Geneva Conventions.

* Uluslararası insancıl hukukun uluslararası nitelikte silahlı çatışmalara uygulanmasının zamansal kapsamı ise, bu yazarlarca diğer bir makalede incelenmiştir. Bkz. Meltem Sarıbeyoğlu Skalar ve Hande Gür, ‘Uluslararası İnsancıl Hukukun Zamansal Kapsamı: “Uluslararası Silahlı Çatışmalarda” İnsancıl Hukukun Uygulanmaya Başlaması’ Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2021(2), 2213-2252.

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, meltem.saribeyoglu@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6534-503X

*** Sorumlu yazar: Arş. Gör., Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-3066-6343

Sorumlu Yazar/Correspondence Author: Hande GÜR

E-posta/E-mail: hande.gur@marmara.edu.tr

GİRİŞ

Uluslararası insancıl hukuk kapsamında, uluslararası olmayan bir silahlı çatışmanın sınıflandırılması, uluslararası bir silahlı çatışmanın sınıflandırılmasına göre daha karmaşıktır.¹ Zira bir devletin ülkesi içinde meydana gelen şiddet durumunun uluslararası olmayan silahlı çatışma olarak sınıflandırılması yoruma açık olduğundan, bunun tespiti her zaman kolay olmayabilir. Çünkü iç karışıklık ancak belli bir eşiğe ulaştığında, uluslararası insancıl hukuk kuralları bu çatışmalara uygulanmaktadır. Bununla birlikte, bir şiddet durumunun sadece iç çatışma veya sivil karışıklık olarak görülmesi durumunda uluslararası hukuk, bunun silahlı çatışma eşiğine ulaşmadığını ve uluslararası insancıl hukuk kurallarının uygulanmayacağı kanaatindedir.²

Uluslararası olmayan silahlı çatışmalar günümüzde oldukça yaygın bir silahlı çatışma türü olmakla birlikte uluslararası insancıl hukuka dair antlaşmalar hukuku, uluslararası olmayan silahlı çatışmaların ne zaman başlayacağını net bir biçimde açıklamamaktadır. Uluslararası olmayan bir silahlı çatışmanın başlangıç anını tespit etmek amacıyla, diğer bir deyişle uluslararası insancıl hukuk kurallarının ne zaman uygulanmaya başlayacağı konusunda Eski Yugoslavya ve Ruanda Ceza Mahkemeleri kararları ve öğreti yardımcı olmaktadır.³

Uluslararası olmayan silahlı çatışmalara uygulanacak uluslararası insancıl hukuk kuralları iki ana antlaşma metninde bulunabilir: Tüm uluslararası olmayan silahlı çatışmalara uygulanan 1949 Cenevre Sözleşmeleri⁴ ortak madde 3 ve taraf bir devletin ülkesinde "kendi silahlı kuvvetleriyle muhalif silahlı kuvvetler veya sorumlu komuta altında olan, devamlılık arz eden ve planlı askeri operasyonlar yapmalarına ve bu Protokolü uygulamalarına imkân verecek şekilde bu taraf devletin ülkesine ait bir kısmı üzerinde kontrolü elinde bulunduran diğer örgütlü silahlı gruplar arasında cereyan eden tüm silahlı çatışmalara" uygulanan 1977 tarihli Ek Protokol II⁵. Protokol'ün birinci maddesi, ortak madde 3'teki temel kuralları tanımlamaktadır. Bu Protokol'de bahsi geçen çatışma türü, uluslararası olmayan silahlı çatışma olarak kabul edilmekle birlikte; uluslararası olmayan silahlı çatışma kavramının tanımını yapma veya kapsamını belirleme iddiası taşımamakta, bu konuda bir rehberlik sağlamamaktadır. Diğer bir deyişle Ek Protokol II, sadece bu Protokol'ün uygulanabilirliği

1 32nd International Conference of the Red Cross and the Red Crescent (8-10 December 2015), *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts Report* (Geneva, October 2015) 8.; Emily Crawford, 'The Temporal and Geographic Reach of International Humanitarian Law' in Ben Saul and Dapo Akande (eds.) *Oxford Guide to International Humanitarian Law*, (Oxford University Press 2020) 57-76, 58.

2 Dapo Akande, 'Classification of Armed Conflicts: Relevant Legal Concepts' in Elizabeth Wilmshurst (ed.), *International Law and the Classification of Conflicts* (Oxford University Press eBooks 2012) 163-261, 178.; United Kingdom (UK) Ministry of Defence (ed.), *The Manual of the Law of Armed Conflict* (Oxford University Press 2004) 386, parag.15.3.1.

3 Julia Grignon, 'The Beginning of Application of International Humanitarian Law: A Discussion of a few Challenges' (2014) 96(893) *International Review of the Red Cross*, 139-162, 155.

4 Harp Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin İslahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi; Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin İslahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi; Harp Esirlerine Yapılacak Muamele ile ilgili Cenevre Sözleşmesi, Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi, Cenevre 12 Ağustos 1949.

5 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol (I No'lu Protokol); 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol, Cenevre, 8 Haziran 1977.

açısından birtakım kriterler getirmekte olup, tüm uluslararası olmayan silahlı çatışmalar açısından bir eşik sağlamamaktadır.⁶ Tüm bunlarla birlikte, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisinin belirlenmesi açısından, uluslararası olmayan silahlı çatışma kavramı tartışılmaktadır.⁷ Öte yandan uluslararası olmayan silahlı çatışmaların, uluslararası insancıl hukuk bağlamında başlangıç anını tespit etme açısından Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin (*International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY)*) de yol gösterici olduğu eklenmelidir.

İnsancıl hukuk, bir devletin ülke sınırları içinde meydana gelen i çatışma durumlarını, bu çatışmalara uygulanacak kuralların farklılığı açısından ayırmaktadır. Buna gre⁸:

- a. İnsancıl hukukun uygulanmadığı, isyan ve istisnai şiddet eylemleri gibi iç karışıklıklar ve gerilimler.⁹
- b. Bir devletin silahlı kuvvetleriyle, devletin içinde yer alan bir veya birden fazla silahlı grup arasında veya bu silahlı grupların kendi aralarındaki i çatışmalar.¹⁰
- c. Bir devletin silahlı kuvvetleriyle, devletin içinde yer alan organize silahlı kuvvetler arasındaki, Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol II'nin uygulanmaya başlayabilmesi için gereken eşiğe ulaşmış i çatışmalar.¹¹
- d. Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol I madde 1/4'te bahsedilen çatışmalar; ki bu tür çatışmalar uluslararası silahlı çatışma olarak kabul edilir.¹² İşbu çalışmada (b) ve (c) kapsamına giren i çatışmalar açısından uluslararası insancıl hukukun uygulanmaya başlangıç anı incelenecektir.

6 Helen Duffy, 'Trials and Tribulations: Co-Applicability of IHL and Human Rights in an Age of Adjudication' in Ziv Bohrer, Janina Dill and Helen Duffy, *Law Applicable to Armed Conflict* (Cambridge University Press 2020) 15-105, 32.

7 Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) Roma Statüsü iki tür uluslararası olmayan silahlı çatışma tanımlamaktadır. İlki, Cenevre Sözleşmeleri ortak madde 3 bağlamındaki çatışmalar (Roma Statüsü madde 8/2 (c,d), ikincisi, uzun süreli uluslararası olmayan silahlı çatışmalar. (UCM Roma Statüsü madde 8/2 (e,f). Statüdeki bu maddelerin yalnızca UCM'nin yargı yetkisinin belirlenmesi amacıyla kaleme alındığını hatırlamak gereklidir.

8 UK Ministry of Defence (n 2) 384, parag.15.2.

9 Bkz. 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek Uluslararası Olmayan Silahlı atışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin 1977 tarihli Ek Protokol II madde 1/2 "İşbu Protokol, silahlı çatışma olarak kabul edilmeyen, ayaklanma, münferit ve düzensiz şiddet eylemleri ve benzer nitelikteki diğer eylemler gibi i gerginlik ve iç karışıklık durumlarında uygulanmaz." UCM Roma Statüsü madde 8/2(d) "Paragraf 2(c) uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara uygulanır ve dolayısıyla gösteriler, münferit ve zaman zaman meydana gelen şiddet hareketleri veya benzer nitelikteki diğer fiiller gibi iç karışıklıklar ve gerginliklere uygulanmaz." Cenevre Sözleşmelerinin gözden geçirilmiş Türkçe metni ve Ek Protokollerin tercüme metinleri için bkz. Melike Batur Yamaner, A. Emre ktem, Bleda Kurtdarcan ve Mehmet C. Uzun, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, (Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları:42)

10 Bkz. Aşağıda Başlık I.

11 Bkz. Aşağıda Başlık II.

12 Burada, esasen i çatışma kategorisine giren bir duruma, uluslararası silahlı çatışmalara ilişkin uluslararası insancıl hukuk kuralları uygulanması söz konusudur. 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek Uluslararası Silahlı atışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin 1977 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol I madde 1/4 metni şu şekildedir: "nceki fıkrada sözü edilen durumlara, Birleşmiş Milletler Şartı'nda ve Birleşmiş Milletler Şartı uyarınca Devletler Arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliği Hakkındaki Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirgesi'nde hüküm altına alınan kendi kaderini tayin hakkını kullanan halkların, sömürgeci tahakküme, yabancıların işgaline ve ırkçı rejimlere karşı mücadele ettiği silahlı çatışmalar da dhildir."

I. 1949 CENEVRE SÖZLEŞMELERİ ORTAK MADDE 3

Cenevre Sözleşmeleri ortak 3. madde, hükmün kapsamın ayrıntılı tanımını yapmamakta ve hangi durumlarda uygulanacağını belirtmek için kılavuz olacak kriterler içermemektedir. Söz konusu hükmün sadeliğinin, hükmün müzakere geçmişinin bir sonucu olduğu söylenebilir.¹³ 1949 Cenevre Diplomatik Konferanslarında konuya ilişkin fikirler, devletlerin kendi egemen alanlarındaki silahlı şiddete tepki verme hakkı konusunda uluslararası hukuk tarafından herhangi bir sınırlama getirilmesine itiraz edenlerle birlikte, uluslararası olmayan silahlı çatışmaların Cenevre Sözleşmeleri rejimine mümkün olan en büyük ölçüde tabi tutulması için güçlü bir çözüm getirmek isteyenler arasında dağılım göstermiştir. Buna göre, devletler ya uluslararası olmayan silahlı çatışmaları düzenleyen durumların çerçevesini çizecek ve bu çatışmalara uygulanacak bağlayıcı kuralların sayısını kısıtlayacaklar; ya da bu çatışmalara uygulanacak kuralların belirlenmesi için daha geniş bir yelpaze çizeceklerdi.¹⁴ Devletler, sözleşmedeki kurallardan daha fazlasını içeren özel antlaşmaların yapılmasını mümkün kılan ikinci durumu seçmişlerdir.¹⁵

Ortak 3. maddede yalnızca uluslararası mahiyette olmayan bir silahlı çatışmanın, 'Yüksek Akit Taraflardan birinin toprakları üzerinde meydana gelmesi' durumunda uygulanacağına işaret edilmiştir. Böyle bir çatışmanın ne zaman 'meydana gelmiş' sayılacağı hakkında söz konusu madde herhangi bir rehberlik yapmamaktadır. Bu durum uluslararası örf ve âdet hukuku kurallarınca ortaya konulan kriterler ile belirlenmektedir.¹⁶ *Tadić* Davasında ICTY Temyiz Dairesi uluslararası olmayan silahlı çatışmayı, hükümet otoriteleri ile örgütlü silahlı gruplar arasında veya bir devletin ülkesindeki bu tür silahlı grupların kendi aralarında meydana gelen uzun süreli şiddet durumları olarak tanımlamıştır.¹⁷ Bu ölçüt ayrıca Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) Roma Statüsü'nde de benimsenmiştir. Statü, 'gösteriler, münferit ve zaman zaman meydana gelen şiddet hareketleri veya benzer nitelikteki diğer fiiller gibi iç karışıklıklar ve gerginliklerin' uluslararası olmayan silahlı çatışmalar kapsamında sayılmayacağını; 'bir devletin toprakları dâhilinde, hükümet kurumları ile organize silahlı gruplar arasında ya da bu grupların kendi aralarında meydana gelen uzun süreli çatışmaların' uluslararası olmayan silahlı çatışmalar kapsamında sayılabileceğini belirtmiştir.¹⁸

A. ULUSLARARASI OLMAYAN SİLAHLI ÇATIŞMANIN TARAFLARI

1949 Cenevre Sözleşmeleri ortak madde 3, 'uluslararası mahiyette olmayan bir silahlı çatışma' şeklindeki negatif bir ifade ile başlamaktadır. Uluslararası silahlı çatışmaları konu edinen ortak

13 Ayrıntılı bilgi için bkz. Commentary on the First Geneva Convention: Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, 2nd Edition, 2016, madde 3, parag. 357-383. (Bundan sonra "Commentary of 2016" olarak anılacaktır.) <<https://ihl-databases.icrc.org/ihl/full/GCI-commentary>> Erişim tarihi 22 Temmuz 2021.

14 Söz konusu tartışmalar için bkz. Final Record of the Diplomatic Conference of Geneva of 1949, Vol. II Section B., 122-123. <https://www.loc.gov/frd/Military_Law/pdf/Dipl-Conf-1949-Final_Vol-2-B.pdf> Erişim tarihi 31 Temmuz 2021.

15 Commentary of 2016 (n 13) Art. 3, parag.385.

16 Commentary of 2016 (n 13) Art. 3, parag. 383 ve 484.; Akande, 'Classification of Armed Conflicts: Relevant Legal Concepts' (n 2) 178.

17 Prosecutor v. Dusko Tadić, Decision On The Defence Motion For Interlocutory Appeal On Jurisdiction, (Appeals Chamber Decision), ICTY, 2 October 1995, parag. 70.

18 UCM Statüsü madde 8/2(f).

madde 2'nin 'devletler arasındaki' silahlı çatışmaları kapsadığı düşünüldüğünde, uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışmanın en azından bir tarafının devlet olmayacağı anlaşılmaktadır.¹⁹ Yani ortak madde 3'n uygulama alanı, ortak madde 2 kapsamındaki devletlerarası silahlı çatışmalardan ayrılmaktadır. Buna göre, uluslararası karaktere sahip olmayan silahlı çatışmalar, bir devlete karşı ve bir veya birden fazla devlet dışı aktöre karşı olan silahlı çatışmalardır. Bu durumda, ortak madde 3 anlamındaki silahlı çatışmaların, hiçbir devletin taraf olmadığı silahlı çatışmaları da kapsadığı kabul edilmektedir (Devlet dışı aktörlerin birbirleri arasında meydana gelen silahlı çatışmalar).²⁰ Buna karşın, Ek Protokol II bu tür çatışmalara uygulanmamaktadır. Ek Protokol II madde 1/1'e göre, bu Protokol 'bir Yüksek Akit Taraf'ın ülkesinde, kendi silahlı kuvvetleriyle muhalif silahlı kuvvetler veya diğer örgütlü silahlı gruplar arasında' cereyan eden silahlı çatışmalara uygulanacaktır. Elbette bu durum, ortak madde 3'n uygulama kapsamını değiştirmemektedir. Zaten Ek Protokol II madde 1/1, bu Protokol'n 'ortak madde 3'n uygulama koşullarını değiştirmeden, geliştirip ve tamamladığını' belirtmektedir. Aynı sebeple, Ek Protokol II madde 1/1'deki, devlet dışı aktörün Yüksek Akit Tarafın ülkesinin bir kısmı üzerinde kontrolü elinde bulundurması' şartı, sadece Ek Protokol II ile ilgilidir, ortak madde 3'te dikkate alınmamaktadır. Ortak madde 3 açısından bu kriter, devlet dışı aktörün uluslararası olmayan bir silahlı çatışmanın tarafı haline gelebilmesi için fiili bir belirleyici olabilmekte; ancak uygulanabilirliğin bir ön koşulu sayılmamaktadır.²¹ Aynı şekilde 1998'de UCM Roma Statüsü'nn kabul edilmesiyle birlikte devletler, bir devletin dâhil olmadığı, sadece farklı silahlı gruplar arasında ortaya çıkan çatışmaların da uluslararası olmayan silahlı çatışma olarak değerlendirildiğini bir kez daha teyit etmişlerdir.²²

Devletin silahlı kuvvetleri, organize olmuş silahlı gruplarla düzenli ve yoğun çatışmaya girdiğinde, bu silahlı gruplar uluslararası olmayan bir silahlı çatışmanın tarafı haline gelmektedir. Bu tür gruplar bazen devletler tarafından, isyancı, asi, terörist, suç etesi, hükümet karşıtı grup olarak adlandırılabilir; ancak uluslararası insancıl hukuka göre adlandırmanın, bu grupların statülerinin belirlenmesinde herhangi bir sonucu bulunmamaktadır.²³ Bununla birlikte, bir silahlı grubun uluslararası olmayan silahlı çatışmanın tarafı olabilmesi için belirli bir dini veya siyasi gündeminin olması da gerekmemektedir. Bu açıdan, tamamen kr etme amacı güden uyuşturucu karteli, organize suç şebekesi veya mafya grupları da gerekli şartlar sağlandığı takdirde uluslararası olmayan silahlı çatışmanın tarafı olabilmekte, aradaki çatışma da uluslararası olmayan silahlı çatışma olarak tayin edilebilmektedir.²⁴

19 Sylvain Vite, 'Typology of Armed Conflicts in International Humanitarian Law: Legal Concepts and Actual Situations' (2009) 91(873) *International Review of the Red Cross*, 69-94, 75.; Akande, 'Classification of Armed Conflicts: Relevant Legal Concepts' (n 2) 179.; *Commentary of 2016* (n 13) Art. 3, parag. 393.

20 Tadić *Jurisdiction* (Appeals Chamber Decision), parag. 70.

21 *Commentary of 2016* (n 13) Art. 3, parag. 394, dipnot 80-81.

22 *Commentary of 2016* (n 13) Art. 3, parag. 394. UCM Roma Statüsü madde 8/2-c'nin uygulama kapsamını belirleyen madde 8/2-d, uluslararası olmayan silahlı çatışmaların en az bir devleti ihtiva ettiği sınırlaması yer almamaktadır. Dahası, 8/2-f'de, madde 8/2-e'nin 'bir devletin toprakları içinde, hükümet kurumları ile organize silahlı gruplar arasında ve bu gruplar arasında uzun süreli silahlı çatışma meydana gelirse uygulanacağı' ifade edilmiştir.

23 Annysa Bellal, *The War Report, Armed Conflict 2018* (Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, April 2019) 27.

24 Vite (n 19) 78.

B. ULUSLARARASI OLMAYAN SİLAHLI ÇATIŞMANIN EŞİĞİ (THRESHOLD)

Hükümet kurumları ile devlet dışı aktörler arasındaki veya birden fazla devlet dışı aktör arasındaki şiddet durumlarında temel soru; bu şiddet durumunun hangi noktadan itibaren uluslararası olmayan silahlı çatışma olarak adlandırılacağı ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalara uygulanacak insancıl hukuk kurallarına tabi hale geleceğidir. Başka bir ifadeyle uluslararası insancıl hukuk kuralları ne zaman uluslararası olmayan silahlı çatışmalara uygulanmaya başlamaktadır?

Uluslararası olmayan silahlı çatışmalar için aşılması gereken eşik, uluslararası çatışmalar için gerekenden çok farklıdır. Bunun sebebi devletlerin, uluslararası hukuk tarafından iç ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik sürdürdükleri koruma eğilimleridir.²⁵ Uluslararası olmayan silahlı çatışma ifadesi o kadar genel ve belirsizdir ki, devletler, ülkelerinde meydana gelen her türlü silahlı eylemin bu kapsama dâhil edilmesinden endişe duymuşlardır. Bunun sonucu olarak çatışma teriminin tanımlanması veya bu anlama gelecek ve koşulların belirlenmesi önerilse de, bu fikir nihayetinde terkedilmiştir.²⁶

Uluslararası Kızılhaç Komitesi (*International Committee of the Red Cross – ICRC*) uluslararası içtihatlardaki gelişme ve uygulamalara dayanarak uluslararası olmayan silahlı çatışmaları şu şekilde açıklamıştır: “Uluslararası olmayan silahlı çatışmalar, Cenevre Sözleşmelerine taraf olan bir devletin ülkesinde, hükümet silahlı kuvvetleriyle bir veya daha fazla silahlı grup arasında veya silahlı grupların birbirleri arasında meydana gelen uzun süreli çatışmalardır. Silahlı çatışma asgari düzeyde bir yoğunluğa ulaşmalı ve çatışmanın tarafları asgari bir örgütlenme sergilemelidir.”²⁷ Buna göre, yeterince örgütlenmiş gruplar arasında meydana gelen silahlı şiddet durumu gerekli yoğunluk eşğine ulaşır ulaşmaz uluslararası olmayan bir silahlı çatışma başlamış kabul edilmektedir.

Bu anlayışın önde gelen örneği de *ICTY Tadić* Davası’dır. 1995 yılında Temyiz Dairesi’nin, *Tadić* davasındaki yargı yetkisine ilişkin kararında, ‘bir devletin ülkesinde, hükümet yetkilileri ve örgütlü silahlı gruplar arasında veya bu örgütlü silahlı grupların kendi aralarında, uzun süreli silahlı şiddet meydana geldiğinde’, uluslararası olmayan silahlı çatışma eşğinin aşıldığı belirtilmiştir.²⁸ 1997 yılında aynı davanın yargılama kararında Mahkeme, bu yaklaşımını, ‘Temyiz Dairesi tarafından uygulanan testin, çatışmanın iki yönüne odaklandığını bunların da çatışmanın yoğunluğunun ve çatışmanın taraflarının örgütlenmesi’ olduğunu öne sürerek geliştirmiştir.²⁹ Yani silahlı bir çatışmanın varlığını belirleme kriterleri, çatışmanın yoğunluğu ve savaşan grupların örgütlenme derecesidir. Bu kriterler daha sonra *ICTY* diğer kararlarında ve Ruanda Ceza Mahkemesi ile Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin içtihatlarında teyit edilmiştir.³⁰

25 Commentary of 2016 (n 13) Art. 3, parag. 415-416.

26 Pictet bu kararın akılcıca olduğunu belirtmektedir. Bkz. Jean S. Pictet, *Commentary on the III Geneva Convention on Relative to the Treatment of Prisoners of War* (ICRC 1960) 35.

27 International Committee of the Red Cross (ICRC), ‘How is the Term ‘Armed Conflict’ Defined in International Humanitarian Law?’ (Opinion Paper, March 2008) 5. Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin uluslararası olmayan silahlı çatışmalara ilişkin faaliyetleriyle ilgili olarak bkz. Meltem Sarıbeyoğlu Skalar, ‘Uluslararası Kızılhaç Komitesi’nin Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalarda Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme: Taraflara Hizmetlerini Teklif Etme Hakkı’ (2021) 27(1) MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi, 48-63.

28 Tadić Jurisdiction (Appeals Chamber Decision), parag.70.

29 Prosecutor v. Dusko Tadić Judgment, Trial Chamber, (IT-94-1-T), ICTY, 7 May 1997, parag. 562.

30 Tadić Judgment (Trial Chamber), parag. 561-568.; Prosecutor v. Fatmir Limaj, Haradin Bala, and Isak Musliu, Judgment,

Özetle, bir çatışmanın uluslararası bir silahlı çatışma olup olmadığının belirlenmesi bağlamında iki temel kritere göre değerlendirme yapılmaktadır: i. tarafların örgütlenmesi; ii. şiddetin yoğunluğu. Uluslararası olmayan silahlı çatışma kavramının bu iki bileşeni soyut terimlerle aıklanmaktansa belirleyici veriler tartılarak vaka bazında değerlendirilmelidir.³¹ Bu iki kriterin gerçekleşmesi ile birlikte uluslararası olmayan silahlı çatışmanın var olduğu söylenebilecektir. Buna bağlı olarak da uluslararası insancıl hukukun uluslararası olmayan silahlı çatışmalara uygulanmaya başladığı an tespit edilmektedir.

1. ÇATIşMANIN TARAFLARININ ÖRGÜTLENMESİ (ORGANISATION)

Devlet dışı bir aktörün silahlı çatışmanın tarafı kabul edilebilmesi ve uluslararası insancıl hukuk kurallarının bu aktörlere uygulanabilmesi için bunların belli bir örgütlenme düzeyine sahip olması gerekmektedir. Diđer bir deyişle, bir devlet dışı silahlı grubun uluslararası olmayan silahlı çatışmanın tarafı olması için örgütlü silahlı kuvvetlere sahip olması gereklidir. Bu tür kuvvetler belli bir emir komuta yapısı altında olmalı ve askeri operasyonları sürdürme kapasitesine sahip olmalıdır. Elbette silahlı grupların, devletin silahlı kuvvetlerinin örgütlenme düzeyine sahip olması řart değildir; ancak belli bir düzeyde hiyerarşi ve disipline sahip olması ve uluslararası insancıl hukukun temel yükümlülüklerini yerine getirebilecek kapasitede olması gereklidir.³² Bu durumu *Tadić* Davası'nda Temyiz Dairesi kısaca 'organize olmuş silahlı gruplar (*organized armed group*)' olarak ifade etmiştir.³³

Devlet dışı silahlı aktörün yeterince organize olup olmadığını belirlemeye yönelik bir dizi faktöre dayanılmaktadır: Grup içinde bir emir komuta yapısının, disiplin kurallarının ve mekanizmalarının varlığı, bir karargahın varlığı, grubun belirli bir bölgeyi kontrol etmesi, grubun silahlara, diğer askeri teçhizata, askere ve askeri eğitime erişme yeteneği, birlik hareketlerini ve lojistiği de içeren askeri operasyonları planlama, koordine etme ve yürütme becerisi, birleşik askeri strateji belirleme ve askeri taktikleri kullanma becerisi, aynı fikirde olma ve ateşkes ya da barış antlaşmaları gibi anlaşmaları müzakere etme ve sonuçlandırma yeteneği.³⁴ Bu sayılanların, mutlak suretle gereken asgari faktörler olmadığını; sadece örgütlenme kriterinin yerine getirilip getirilmediğini belirlemeye yarayan birer gösterge olduğunu bilinmesi önemlidir.³⁵

Trial Chamber, (IT-03-66-T), ICTY, 30 November 2005, parag. 84.; Prosecutor v. Ljube Boşkoski and Johan Tarulovski, Judgment, Trial Chamber II, (IT - 04-82-T), ICTY, 10 July 2008, parag. 175. Bu kriterler diğer uluslararası hukuk kurumları tarafından da benimsenmiştir. Bkz. International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR), Prosecutor v. Rutaganda, Judgment (Trial Chamber I), (ICTR-96-3), ICTR, 6 December 1999, parag. 93.; International Commission of Inquiry on Darfur, Report Pursuant to Security Council Resolution 1564 of 18 September 2004, 25 January 2005, parag. 74-76.

31 Vite (n 19) 76.

32 Commentary of 2016 (n 13) Art. 3, parag. 429.; ICRC (n 27) 3.

33 Tadić Jurisdiction (Appeals Chamber Decision), parag.70.

34 Prosecutor v. Ramuş Haradinaj, Idriz Balaj, Lahi Brahimaj, Judgment, Trial Chamber II, (IT-04-84bis-T), ICTY, 29 November 2012, parag.60. Ayrıca bkz. Boşkoski and Tarulovski Judgment, (Trial Chamber), parag.199-203.; Limaj Judgment, (Trial Chamber), parag. 94-134. Bu faktrler, UCM tarafından da şu davalarda uygulanmıştır: The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Trial Chamber I, (ICC-01/04-01/06), ICC, 14 March 2012, parag. 537.; The Prosecutor v. Germain Katanga, Trial Chamber II, (ICC-01/04-01/077), ICC, 7 March 2014, parag. 1186.; The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Trial Chamber III, (ICC-01/05-01/0821), ICC, 21 March 2016, parag. 134-136.

35 Haradinaj Judgment (Trial Chamber), parag.60.

Ne var ki, çatışmanın taraflarının örgütlenme düzeyini değerlendirmek kolay değildir. Bu zorluk uluslararası olmayan silahlı çatışmanın başlangıç anının netleştirilebilmesi açısından da belirsizliğe sebep olabilmektedir. Bu bağlamda, Suriye'de 2011 yılında başlayıp halen devam etmekte olan çatışmalar, birçok devlet dışı aktörü içeren karmaşık çatışmalar dizisi halinde olduğundan, özellikle başlarda, bu zorluğun yaşandığı iyi bir örnek olarak verilebilir. Elbette bugün için, Suriye'de ortak madde 3'ün uygulandığı uluslararası olmayan bir çatışmanın mevcut olduğu konusunda herhangi bir ihtilaf yoktur. Başından itibaren Suriye'deki silahlı çatışmalar, birleşik bir hareket olmaktan ziyade, silahlı gruplar ve Suriye hükümeti arasında, aynı zamanda silahlı grupların birbirleri arasında gerçekleştirdikleri uluslararası olmayan bir dizi silahlı çatışmadan oluşmaktadır. Suriye İç Savaşı'nda en önemli silahlı grup, DAES olarak bilinen devlet dışı aktördür. DAES, hükümet güçlerine ve diğer isyancı gruplara karşı savaşmakta olup, kontrol ettiği alanlarda oldukça organize olmuş bir komuta ve etkili bir mülki idare yapısına sahiptir.³⁶ Aynı şekilde çeşitli silahlı devlet dışı örgütlerin, hükümete ve DAES'e karşı savaştıkları görülmektedir. Bu aktörler çoğunlukla yerel düzeyde faaliyet göstermektedirler ve Suriye'nin tamamını veya bir kısmını kapsayan geniş bir ittifak ağının içinde bulunmaktadır.³⁷ Tutulan bölgelerde yerel yönetim konseyleri, genellikle silahlı gruplara ve onların uygulayıcı güçlerine bağlı bulunmaktadır. Bazı yerel yönetim konseyleri ise silahlı gruplar tarafından yönetilmektedir. Bölgede etkili bir güç olan YPG'nin (Halk Savunma Birlikleri) yerel mahkemeler kurduğu, yasa çıkarttığı kısacası birleşik bir komuta ve kontrol yapısına sahip olduğu söylenmektedir.³⁸ Bununla birlikte, Suriye İç Savaşı hakkında organizasyon kriteri ile ilgili olarak oldukça büyük bir silahlı grup olarak Özgür Suriye Ordusu'nun (ÖSO) koordineli eylemler gerçekleştirdiği, bir Genel Kurmay Başkanlığına sahip olduğu, ülkenin belirli bölgelerini kontrol ettiği, sözcülerinin ve temsilcilerinin olduğu göz önüne alındığında, ÖSO'nun da örgütlenme kriterini yerine getirdiği söylenebilir. Dolayısıyla ÖSO'nun girmiş olduğu silahlı çatışmaların devam eden uluslararası olmayan silahlı çatışmalar olduğu ve ortak madde 3'ün uygulanacağı açıktır.³⁹

2. ÇATIŞMANIN YOĞUNLUĞU (INTENSITY)

Uluslararası olmayan silahlı çatışmalar için gerekli olan ikinci kriter, çatışmanın şiddetinin ve savaşın seviyesinin belirli bir yoğunluk derecesine ulaşması gerektiğidir. Bu gereklilik, düşmanlıkların kolektif bir karaktere sahip olması veya hükümetin isyancılara karşı sadece polis gücü ile değil askeri

36 Terry Gill, 'Classifying the Conflict in Syria', (2016) 92 International Law Studies, 353-380, 359. DAES'e karşı Suriye'de yürütülen operasyonlarla ilgili ayrıntılı çalışma için bkz. Selami Kuran ve Hande Gür, 'Devlet-Dışı Aktörlere Karşı Meşru Müdafaa "İsteksiz veya Aciz Doktrini: Suriye ve DAES Örneği' (2017) 23(1) MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi, 57-88.; Derya Aydın Okur, 'DAES'e Karşı Suriye'de Yapılan Operasyonların Meşruiyeti Bakımından 'İsteksiz ya da Aciz Devlet' Teorisi', (2015) 14(2) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 39-65.

37 2011'den beri faaliyet gösteren başlıca Suriyeli militan örgütlerinin haritalandırılması için bkz. Center for International Security and Cooperation (CISAC) 'Mapping Militant Organisations: Syria' (*Stanford University*) <<http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/maps/view/syria>> Erişim tarihi 10 Mayıs 2021.

38 Bkz. Sam Dagher, 'A Complicated Ally: Kurds Fight Islamic State to Claim a Piece of Syria' (*The Wall Street Journal*, 12 November 2014) <<https://www.wsj.com/articles/kurds-fight-islamic-state-to-claim-a-piece-of-syria-141.584.3557>> Erişim tarihi 10 Temmuz 2021.

39 Grignon (n 3)156.

kuvvet kullanmak zorunda kalması durumunda karşılanmış sayılır.⁴⁰ Bu bağlamda, Ek Protokol madde 1/2’de yer alan “İşbu Protokol, silahlı çatışma olarak kabul edilmeyen, ayaklanma, münferit ve düzensiz şiddet eylemleri ve benzer nitelikteki diğer eylemler gibi i gerginlik ve iç karışıklık durumlarında uygulanmaz.” ifadesi, aynı zamanda Cenevre Sözleşmeleri ortak madde 3’n minimum eşiğini de açıklamaktadır. Bu anlayış, uygulamada devletler tarafından tasdik edilmiştir. şöyle ki, devletler uluslararası olmayan silahlı çatışmalara uygulanan diğer antlařmalarla⁴¹ da ortak madde 3 ile Ek Protokol madde 1/2’nin birleşimine atıf yapmayı tercih etmişlerdir.

Belli bir yoğunluk seviyesinin gerekliliği, uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda uluslararası insancıl hukukun uygulanabilmesi için gerekli olan şiddet eşiğinin, uluslararası silahlı çatışmalara göre çok daha yüksek olduğunu göstermektedir. şiddetin, silahlı çatışma olarak sınıflandırılmasını sağlayacak yoğunluk eşiğine ulaşıp ulaşmadığını saptayan bazı faktörler vardır.⁴² ICTY şiddetin yoğunluğunu değerlendirmek için birkaç belirleyici unsur geliştirmiştir: Saldırıların ciddiyeti, silahlı çatışmalarda bir artış olup olmadığı, çatışmaların bölge boyunca ve zaman dilimi içinde yayılması, hükümet glerinin sayısındaki, askeri hareketlilikteki ve çatışmanın her iki tarafı arasındaki silahların dağılımındaki artış, çatışmaların Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin dikkatini çekip çekmediği ve konuyla ilgili herhangi bir kararın geçip geçmediği gibi. Bu bakımdan, ICTY Yargılama Daireleri savaş bölgelerinden kaçmaya zorlanan sivillerin sayısını, kullanılan silahların türünü, özellikle ağır silahlar ve tanklar, birtakım ağır vasıtalar gibi diğer askeri ekipmanların kullanımı, şehirlerin bloke edilmesi ve kuşatılması ve ağır bombardımanı, yıkımın boyutu ve bombardıman veya çatışmanın neden olduğu kayıpların (l sayısı) sayısı, askeri birliklerin ve sevk edilen birimlerin adedi, taraflar arasındaki cephe hattının varlığı ve değişmesi, şehirlerin kasaba ve köylerin işgal edilmesi, hükümet glerinin kriz bölgesine yerleştirilmesi, yolların kapanması, ateşkes düzenlemeleri ve anlaşmaları, uluslararası örgütlerin temsilcilerinin ateşkes antlaşmasının hazırlanması ve uygulanması konusundaki girişimde bulunmalarını da dikkate almıştır.⁴³ Organizasyon kriterinde de bahsedildiği üzere bunlar, Mahkeme’nin belirttiği, gösterge olabilecek örneklerdir. Bu rnekler, yoğunluk kriterinin sağlandığı sonucuna varmak için belli bir durumda var olabilir; ancak zorunlu değildir.⁴⁴ Zira bu göstergeler farklı yönlere işaret ettiğinden, belli bir formüle bağlı kalmaksızın, hangi faktörlere ağırlık verilmesi gerektiğini belirlemek için durumun genel değerlendirilmesi yapılmalıdır.⁴⁵

Her halkrda bir şiddet durumunun, uluslararası olmayan silahlı çatışma eşiğine ulaşabilmesi için organizasyon ve yoğunluk kriterlerinin kümülatif olarak var olması gerekmektedir. Durumun koşullarına bağlı olarak, bir kriterin sağlanmasıyla diğer kriter hakkında sonuca varmak mümkündür.

40 ICRC (n 27) 3.

41 Bkz. 1998 UCM Roma Statüsü madde 8/2-c ve d.; 1999 Kültürel Varlıkların Korunmasına Dair Lahey Sözleşmesinin İkinci Protokol madde 22/1-2.

42 Akande, ‘Classification of Armed Conflicts: Relevant Legal Concepts’ (n 2) 205.

43 Bkz., Boşkoski and Tarulovski Judgment, (Trial Chamber), parag. 177.; Ayrıca bkz. Haradinaj Judgment (Trial Chamber), parag. 49, 90-99.; Limaj Judgment (Trial Chamber), parag. 90, 135-170. Bazı UCM yargılamaları için bkz. Lubanga Trial Judgment, 2012, parag. 538; Katanga Trial Judgment, 2014, parag. 1187; Bemba Trial Judgment, 2016, parag. 137-141.

44 Commentary of 2016 (n 13) Art. 3, parag. 433.

45 Akande, ‘Classification of Armed Conflicts: Relevant Legal Concepts’ (n 2) 206.

Örneğin, devlet otoriteleri ile bir devlet dışı aktör arasında yahut devlet dışı aktörlerin kendileri arasındaki son derece yoğun bir çatışmanın varlığı, bu aktörlerin uluslararası olmayan silahlı çatışmanın tarafı olması için gereken organizasyon seviyesine ulaştığının göstergesi olmaktadır.⁴⁶

Öte yandan yukarıda belirtildiği gibi devletlerin, silahlı örgütleri; isyancı, asi, terörist, suç çetesi, hükümet karşıtı grup olarak adlandırmasının veya bir silahlı grubun dini veya siyasi gündeminin olmamasının uluslararası insancıl hukuk açısından bir önemi olmayıp, bu devlet dışı aktörler gerekli şartlar sağlandığı takdirde uluslararası olmayan silahlı çatışmanın tarafı olabilmekte, aradaki çatışma da uluslararası olmayan silahlı çatışma olarak adlandırılabilir.⁴⁷ Nitekim *ICTY* görüşüne göre de, uluslararası olmayan bir silahlı çatışmanın varlığının tespiti yalnızca iki kritere dayanmaktadır: Çatışmanın yoğunluğu ve tarafların örgütlenmesi; silahlı kuvvetlerin şiddet eylemlerine girişme veya bazı hedeflere ulaşma amacı bu nedenle, konu dışıdır.⁴⁸ Ayrıca uluslararası olmayan silahlı çatışmanın iki kriterine – çatışmanın belli bir yoğunluğa ulaşması ve organizasyon düzeyi – ortak madde 3'ün kabul edilmesinden çok kısa bir süre sonra işaret edilmesi, zamanla tekrar edilmesi ve detaylandırılması, ortak madde 3'ün uygulanması için gerekli olan eşik konusundaki kararlılığı ifade etmesi açısından önemlidir.⁴⁹

C. ULUSLARARASI OLMAYAN SİLAHLI ÇATIŞMALAR İÇİN "ÇATIŞMA SÜRESİ" KRİTERİ (PROTRACTED ARMED VIOLENCE)

ICTY uluslararası olmayan silahlı çatışmalardan bahsederken 'uzun süreli silahlı şiddet' (*protracted armed violence*) ifadesini kullanmıştır.⁵⁰ Aynı şekilde UCM Roma Statüsü madde 8/2-f bendinde uzun süreli silahlı çatışma ifadesine yer verilmiştir. Bu ifadeler yanıltıcı olabilmektedir. Bu sebeple 'uzun süreli silahlı şiddet' ifadesi ile, devletin silahlı kuvvetleriyle devlet dışı aktörler arasında veya devlet dışı aktörlerin kendi aralarında meydana gelen düşmanlıkların, uluslararası olmayan bir silahlı çatışmaya dönüşmesi için sürenin hesaba katılmasının bağımsız ek bir kriter olup olmadığı sorusunun cevaplanması gerekmektedir.

Protracted (uzun süren) sözcüğü silahlı çatışmanın süresine ilişkin olduğu izlenimini uyandırır da buradaki temel koşulun, 'kuvvetin yoğunluğu' olduğu kabul edilmektedir.⁵¹ Zira bir şiddet durumunun, silahlı çatışma olarak sınıflandırılmasına neden olacak yoğunluğa ulaşıp ulaşmadığını belirlemeye yönelik 'süre'nin ötesinde faktörler vardır.⁵² Bu bağlamda *ICTY*, silahlı çatışmaların

46 Commentary of 2016 (n 13) Art. 3, parag. 434.

47 Vite (n 19) 78.

48 Bkz. Limaj Judgment, (Trial Chamber), parag.170.; Tadić Jurisdiction (Appeals Chamber Decision), parag.70.

49 Commentary of 2016 (n 13) Art. 3, parag. 435.

50 Tadić Jurisdiction (Appeals Chamber Decision), parag. 70.

51 Grignon (n 3) 157-158; Akande, 'Classification of Armed Conflicts: Relevant Legal Concepts' (n 2) 205.; Commentary of 2016 (n 13) Art. 3, parag. 440.; Derek Jinks, 'The Temporal Scope Of Application Of International Humanitarian Law In Contemporary Conflicts' (Harvard Program on Humanitarian Policy and Conflict Research Background Paper prepared for the Informal High-Level Expert Meeting on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law, Cambridge, 27-29 January 2003) 6. <<https://hhi.harvard.edu/publications/temporal-scope-application-international-humanitarian-law>> Erişim tarihi 10 Ağustos 2021.

52 Akande, 'Classification of Armed Conflicts: Relevant Legal Concepts' (n 2) 205.

“yoğunluğunun” göstergelerinden biri olarak silahlı çatışmanın “sresinin” ne anlamana geldiğini açıklığa kavuşturmuştur. Buna göre Mahkeme, Yargılama Dairesi’nin “yoğunluk” kriterini değerlendirmek için çeşitli faktörlere dayandığını belirtmiş; bunlara örnek olarak da çatışmanın sayısı, süresi ve yoğunluğunu işaret etmiştir. Ancak bu faktörlerin, yoğunluk ölçütünün yerine getirildiğini kanıtlamak için olmazsa olmaz/zaruri/vazgeçilemez faktörler olmadığını belirtmiştir.⁵³ Yine ICTY, düşmanlıkların uluslararası olmayan silahlı çatışmalar için gerekli yoğunluğa ulaşıp ulaşmadığını değerlendirirken, silahlı çatışmaların sresinin göz ardı edilmemesine dikkat çekmiştir. atışmanın yoğunluğu değerlendirilirken, i silahlı çatışma durumunda uzun süren silahlı şiddetin gözden kaırılmamasına zen gösterilmesi gerektiğini ve bu iki kriterin – uzun süreli silahlı şiddet ve yoğunluk – yakından ilişkili olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴

Bunun aksi düşünülürse, yani uluslararası olmayan bir silahlı çatışmanın karakterize edilmesi çatışmanın uzunluğuna bağlı olursa, çatışmanın tarafları, çatışmanın farklı zamanlarında, eylemlerinin farklı bir yasal rejim ile yönetileceği yanılığına düşebilirler. Durum böyle olunca, eylemlerinin silahlı çatışma oluşturduğunun ve savaş suçu oluşturabileceğinin farkına varmayabilirler. Ayrıca bu vaziyet, uluslararası insancıl hukuk tarafından korunan kişilerin koruma altına alınma anı açısından da önem teşkil etmektedir. Örneğin, uluslararası olmayan silahlı çatışmanın meydana gelmesi için belli bir sürenin geçmesi şartının aranması, çatışmanın başladığı andan itibaren esir düşen kişilerin uluslararası insancıl hukukun sağladığı korumadan yararlanamayacağı anlamına gelmektedir. Bu durumda, halbuki bu kişiler birkaç gün/hafta/ay sonra esir alınsaydı – uluslararası silahlı çatışmanın meydana gelmesi sürenin uzunluğuna bağlı olduğu için – uluslararası insancıl hukuk tarafından bütünüyle korunacaklardı.⁵⁵

Sonuç itibariyle, koşullara bağlı olarak kısa süreli düşmanlıklar da mevcut şiddetin belli bir yoğunluğa ulaştığını haklı kılacak başka göstergeler olduğunda, uluslararası olmayan silahlı çatışma eşiğine ulaşabilmektedir. Nispeten kısa süreli bir düşmanlığın, şiddet ve yıkım leği yüksek olduğunda uluslararası olmayan silahlı çatışmaya dönmesi mümkündür. Örneğin, Amerikalılararası İnsan Hakları Komisyonu (*Inter-American Commission of Human Rights*), *Abella* davasında, Arjantin ordusuyla muhalif bir asker grubu arasında otuz saat süren bir çatışmanın, (kısa süreli olmasına rağmen) ortak madde 3 kapsamına girdiğini belirtmiştir.⁵⁶

II. EK PROTOKOL II

Ek Protokol II, uluslararası olmayan silahlı çatışmalara uygulanacak birtakım kurallar içermekte; ancak buradaki hükümlerin uygulanabilmesi için ortak madde 3’te gerekenlere ilave birtakım kriterlerin karşılanması gerekmektedir. Öncelikle ortak madde 3’te olduğu gibi Ek Protokol II de ayaklanma, münferit ve düzensiz şiddet eylemleri ve benzer nitelikteki diğer eylemler gibi i gerginlik

53 Bkz. Haradinaj Judgment (Trial Chamber), parag.49.

54 Bkz. Boşkoski ve Tarulovski (Trial Chamber), parag. 175.

55 Grignon (n 3) 158.

56 Bkz. Juan Carlos Abella v Argentina, Inter-American Commission on Human Rights, (Case No. 11.137), 18 November 1997, parag. 154-156.

ve iç karışıklık durumlarında uygulanmadığı belirtilmelidir.⁵⁷ Bununla beraber, Ek Protokol II'nin uluslararası olmayan silahlı çatışmalara uygulanmasına ilişkin sunmuş olduğu eşik, ortak madde 3'te yer alandan daha yüksektir; bu sebeple ortak madde 3'ten daha sınırlı bir uygulama alanı bulmaktadır. Protokolün yüksek uygulanabilirlik eşiği, devletlerin, iç silahlı çatışmaların uluslararası düzenlemesi konusundaki isteksizliğinin bir göstergesidir.⁵⁸

Ortak madde 3 ve Ek Protokol II'nin uygulanması için farklı eşiklerin olmasının pratikteki neticesi, en az iki çeşit uluslararası olmayan silahlı çatışmaların olduğudur. Biri ortak madde 3'ün tek başına uygulandığı silahlı çatışmalar, diğeri ortak madde 3 ve Ek Protokol II'nin birlikte uygulandığı silahlı çatışmalar. Uygulamada devletler tarafından böyle bir ayırım yapılmamakla birlikte, ortak madde 3 ile Ek Protokol II'nin eşliğini karşılamak için gerekli olan kriterlerin farklılıklarına değinmekte fayda vardır. İlk olarak, Ek Protokol II'nin uygulama alanı devletin silahlı güçleri ile silahlı devlet dışı aktörler arasında çıkan çatışmalarla sınırlandırılmıştır. Bu kısıtlamayı öngörmeyen ortak madde 3'ün aksine, Protokol salt silahlı devlet dışı aktörler arasında çıkan çatışmaları kapsamına dâhil etmemekte; ancak hükümet güçleri söz konusu silahlı çatışmaya karıştığı zaman uygulanmaktadır.⁵⁹

İkinci olarak, Protokol kapsamında bir uluslararası olmayan silahlı çatışma olabilmesi için silahlı devlet dışı örgütün bölgeyi kontrol altında tutması gerekliliği vardır. Ek Protokol madde 1/1 uyarınca, bu Protokolde yer alan hükümler yalnızca bir Yüksek Akit Taraf'ın ülkesinde, 'kendi silahlı kuvvetleriyle muhalif silahlı kuvvetler arasında veya sorumlu komuta altında olan, devamlılık arz eden ve planlı askeri operasyonlar yapmalarına imkân verecek şekilde bu Yüksek Akit Taraf'ın ülkesinin bir kısmı üzerinde kontrolü elinde bulunduran diğer örgütlü silahlı gruplar arasında' meydana gelen silahlı çatışmalara uygulanacaktır. İşbu kriter, devletin genelinde veya bir bölümünde yetki sahibi olmak için devlet ile isyancı bir grubun çatıştığı durumlar için tasarlanmış görünmektedir. *Akande*'ye göre metnin lafzından, bölge üzerinde kontrol gerekliliğinin, sürekli ve uyumlu askeri operasyonları yürütme yeteneği ile ilgili olduğu; bu operasyonların fiilen gerçekleştirilmesinin değil de bunu yapabilme becerisini kapsadığı anlaşılmaktadır. Ancak uygulamada sürekli ve uyumlu askeri operasyonlar gerçekleştirilmeden, toprakların kontrolünün sağlandığını ve sürdürüldüğünü düşünmek zordur.⁶⁰ Buna karşın bu kriter, ortak madde 3 için gerekli değildir. Ortak madde 3, devlet dışı silahlı aktörlerin belli bir dereceye kadar örgütlenmelerini gerektirse de bu grupların ülkenin bir bölümünü kontrol etmelerini şart koşmamaktadır. Bu nedenle uygulamada, bir çatışma, Ek Protokol II'deki koşulları yerine getirmeksizin ortak madde 3'ün kapsamına dâhil edilebilir. Yani, Ek Protokol II'nin kapsadığı tüm silahlı çatışmalar aynı zamanda ortak madde 3'ün de kapsamındadır. Öte yandan, Protokoldeki bu hüküm eğer geniş yorumlanırsa, ortak madde 3'teki uluslararası olmayan silahlı çatışma kavramına yaklaşmaktadır. Buna

57 Ek Protokol madde 1/2: "İşbu Protokol, silahlı çatışma olarak kabul edilmeyen, ayaklanma, münferit ve düzensiz şiddet eylemleri ve benzer nitelikteki diğer eylemler gibi iç gerginlik ve iç karışıklık durumlarında uygulanmaz." Protokoldeki hiçbir düzenleme devletin ülkesi üzerindeki yetki ve sorumluluğuna zarar vermek amacıyla yorumlanamaz, devletin iç işlerine karışma gerekçesi olamaz. Ayşe Nur Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş*, (2. Baskı, Beta 2012) 57.

58 Nils Melzer and Etienne Kuster, *International Humanitarian Law: A Comprehensive Introduction* (ICRC November 2019) 69.

59 Akande, 'Classification of Armed Conflicts: Relevant Legal Concepts' (n 2) 208.; Daragh Murray, Dapo Akande, Charles Garraway, Françoise Hampson, Noam Lubell and Elizabeth Wilmshurst, *Practitioners' Guide to Human Rights Law in Armed Conflict* (Oxford University Press 2016) 46,47.; Vite (n 19) 80.

60 Akande, 'Classification of Armed Conflicts: Relevant Legal Concepts' (n 2) 208.

göre, bazı bölgelerdeki geçici kontroller Ek Protokol II'nin uygulanması için yeterli olacaktır. Tersine, dar yorumlanırsa, devlet dıŐ aktörün, bir devlet ile benzer bir denetim uyguladığı durumlar ile sınırlı kalacaktır ve çatışma doğası gereği uluslararası silahlı çatışmalara benzeyecektir.⁶¹ Uluslararası Kızılhaç Komitesi bu konuda orta bir pozisyon sergilemektedir. Çünkü savaŐ durumunda bölgesel kontrol hızlıca el deđiŐtirmektedir. Bazen bir bölgenin egemenliği göreceli olmaktadır. Örneğin, Őehir merkezi hükümetin elinde kalırken, kırsal bölgelerin hükümetin idaresinden alındığı görülebilir. Bununla birlikte Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Protokol'n kurallarının etkin bir Şekilde uygulanabilmesi için mte vazı bir arazi alan dhi olsa (*control of even a modest area of land*), buranın kontrolünde bir dereceye kadar istikrar sağlanması gerektiğini belirtmektedir.⁶²

Ek Protokol II ile ortak madde 3'n uygulanması arasındaki üçüncü farklılık ise, Ek Protokol II, 'taraf devletin topraklarında,' 'o devletin silahlı kuvvetleri' ile örgütlü silahlı gruplar arasındaki uluslararası olmayan silahlı çatışmalara uygulanmaktadır. Diğer bir deyişle, Protokol, yalnızca uluslararası olmayan silahlı çatışmanın meydana geldiği devletin toprakları için geçerlidir ve ülke dıŐlık söz konusu olduğu uygulanma olanağı olamaz.⁶³ çatışmanın taraf devletin topraklarında olması ve bu devletin silahlı kuvvetleriyle silahlı gruplar arasında olması Őartları, Ek Protokol II'nin uluslararasılaŐmıŐ (*internationalized*) uluslararası olmayan silahlı atıŐmalara⁶⁴ uygulanmasını sınırlamaktadır. Őöyle ki, bir yabancı devletin, çatışmanın vuku bulduğu toprak devletin rızasıyla, i silahlı çatışmaya müdahale ettiği durumlarda, silahlı çatışma 'uluslararası olmayan' düzeyde kalmaya devam etmektedir. Buna rağmen hem mdhil devlet hem de toprak devleti Ek Protokol II'ye taraf olsa bile, bu Protokol, çatışmaya müdahale eden devletin eylemlerine uygulanmayacaktır. Çünkü Protokol, 'Yüksek Akit tarafın ülkesinde, kendi silahlı kuvvetleriyle muhalif silahlı kuvvetler arasında meydana gelen silahlı çatışmalar' için geçerlidir. Yani, atıŐma aslında Protokol'e taraf bir devletin ülkesinde geekleŐmesine rağmen, mdhil devletin topraklarında geekleŐmediđi ve ülke devletin askeri kuvvetleriyle silahlı grup arasında olmadığı için çatışmaya taraf olan mdhil devlete Ek Protokol II uygulanmamaktadır.⁶⁵ Bir örnekle açıklamak gerekirse, A devletin topraklarında, A devleti ile X silahlı grubu arasında bir çatışma çıkması halinde; A devletin daveti zerine B devleti söz konusu çatışmaya müdahale ettiğinde, B devleti Ek Protokol II'ye taraf olsa dahi, eylemlerine Ek protokol II hükümleri uygulanmayacaktır. Çünkü atıŐma B devletin ülkesinde meydana gelmemiŐtir.

Söz gelimi Afganistan'daki silahlı çatışma 2002'de uluslararası hale geldikten sonra, yani Taliban'a karşı mücadelenin çoğu, Afgan silahlı kuvvetleri tarafından değil, NATO (*North Atlantic Treaty*

61 Vite (n 19) 79.

62 Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977, Commentary of 1987, parag. 4467. <<https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=AA0C5BCBAB5C4A85C12563CD002D6D09&action=openDocument>> Erişim tarihi 20 Ağustos 2021.

63 Murray et al. (n 59) 47

64 Uluslararası olmayan silahlı çatışmaların uluslararasılaŐmasıyla ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Ali İbrahim Akkutay, 'Silahlı atıŐmalar Hukukunda İ Silahlı atıŐmaların UluslararasılaŐması' (2016) 65(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1-61. Ayrıca bkz. Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, (GeniŐletilmiŐ ve GüncellenmiŐ 6. Baskı, Seçkin 2021)189-192.

65 Akande, 'Classification of Armed Conflicts: Relevant Legal Concepts' (n 2) 209.

Organization-Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) liderliğindeki International Security Assistance Force (ISAF) tarafından yürütülmeye başlandıktan sonra, Ek Protokol II hükümleri bu destek gücüne katılan devletlere uygulanmamıştır. Esasında, Afganistan 2009'da Ek Protokol II'nin tarafı haline gelmesine rağmen ve Afganistan'da, Afganistan'ın rızasıyla savaşan bazı devletlerin de Ek Protokol II'ye taraf olmasına rağmen, Protokol, müdahil devletler ile silahlı gruplar arasındaki çatışmalara uygulanmamıştır. Bu koşul sıklıkla, Ek Protokol II'nin bir zayıflığı olarak görülmektedir.⁶⁶

Bu durumun, Protokol'ün madde 1/1'in tasarısı esnasında amaçlandığı pek açık değildir. Zira, hükmün dar yorumlanması ile Protokol, ülke devletine destek vermek üzere çatışmalara dâhil olan devletler açısından uygulama bulamayacaktır. Bu noktada, alternatif yorum olarak, müdahil devletlerin silahlı kuvvetlerinin, ülke devletinin silahlı kuvvetlerinin bir parçası olarak sayılması söylenebilir. *Vite*, uluslararası insancıl hukukun ruhuna uygun bir yorum yapılarak, "silahlı kuvvetleri" ifadesinin, yalnızca toprak devletinin askerlerini değil, aynı zamanda devlet adına müdahalede bulunan diğer devletleri de kapsamaması gerektiğini düşünmektedir.⁶⁷ Bu sayede Ek Protokol II'nin uluslararası insancıl korumalarını genişletilmesi arzu edilse de bu yorum uluslararası hukukta destek bulamamıştır. Zira B devletinin silahlı kuvvetleri A devletinin silahlı kuvvetlerinin bir parçası olarak görülemez. Devletler kendi silahlı kuvvetlerinin tüm eylemlerinden sorumludur;⁶⁸ fakat bu şekilde bir yorum kabul edilirse, A devleti ayrıca B devletinin silahlı kuvvetlerinin eylemlerinden ötürü de sorumlu tutulabilecektir.⁶⁹

Özetle, Ek Protokol II, ortak madde 3'ü geliştirmekte ve tamamlamakta ancak uygulama koşullarını değiştirmemektedir.⁷⁰ Dolayısıyla Ek Protokol'ün 1/1 fıkrasında öngörülen ek kısıtlamalar sadece Protokol'ün uygulama alanını açıklamakta; tüm uluslararası olmayan silahlı çatışmalar hukukunu kapsamamaktadır. Ortak madde 3 böylece kendi özerkliğini korumakta ve görece daha fazla sayıda durumu kapsamaktadır.⁷¹

SONUÇ

1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesi ve 1977 tarihli Ek Protokol II, uluslararası olmayan silahlı çatışmalara uygulanacak uluslararası insancıl hukuk kuralları açısından iki ana antlaşma metni olup, söz konusu metinler uluslararası insancıl hukukun bu çatışmalara ne zaman uygulanmaya başlayacağı ile ilgili net bir bilgi içermemektedir. Bu eksiklik konuya ilişkin uluslararası örf ve âdet hukuku kurallarıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Buna göre, ortak madde 3'ün uygulanmaya

66 Dapo Akande, 'Afghanistan accedes to Additional Protocols to Geneva Conventions: Will AP II govern the conflict in Afghanistan?', (*EJIL: Talk Blog of the European Journal of International Law*, 30 Haziran 2009) <<https://www.ejiltalk.org/afghanistan-accedes-to-additional-protocols/>> Erişim tarihi 07 Temmuz 2021.

67 *Vite* (n 19) 80.

68 Uluslararası silahlı çatışmalarda sorumluluk açısından bkz. Ek Protokol I madde 91. Ayrıca devletlerin uluslararası hukuka aykırı fiillerinden ötürü uluslararası sorumluluğuna ilişkin ayrıntılı bir çalışma için bkz. Hakkı Hakan Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, (XII Levha 2010)

69 Akande, 'Classification of Armed Conflicts: Relevant Legal Concepts' (n 2) 210.

70 1977 Ek Protokol II madde 1/1.

71 *Vite* (n 19) 80.; Murray et al. (n 59) 68.

başlaması için silahlı çatışma asgari düzeyde bir yoğunluğa ulaşmalı ve çatışmanın tarafları asgari bir örgütlenme sergilemelidir. Kısacası, yeterince örgütlenmiş gruplar arasında meydana gelen silahlı şiddet durumu gerekli yoğunluk eşiğine ulaşır ulaşmaz uluslararası olmayan bir silahlı çatışma başlamış kabul edilmektedir. Ek Protokol II ise taraf bir devletin ülkesinde kendi silahlı kuvvetleriyle muhalif silahlı kuvvetler veya sorumlu komuta altında olan, devamlılık arz eden ve planlı askeri operasyonlar yapmalarına ve bu Protokolü uygulamalarına imkân verecek şekilde bu taraf devletin ülkesine ait bir kısmı üzerinde kontrolü elinde bulunduran diğer örgütlü silahlı gruplar arasında cereyan eden silahlı çatışmalara uygulanmaktadır. Her iki metnin uygulanması arasındaki farklılıklara rağmen Ek Protokol II, ortak madde 3 geliştirmekte, tamamlamakta ve uygulama koşullarını değiştirmemekte; en nihayetinde her bir metin kendi özerkliğini korumaktadır.

KAYNAKÇA

- Akande D, ‘Afghanistan accedes to Additional Protocols to Geneva Conventions: Will AP II govern the conflict in Afghanistan?’, (EJIL: Talk Blog of the European Journal of International Law, 30 Haziran 2009) <<https://www.ejiltalk.org/afghanistan-accedes-to-additional-protocols/>> Erişim tarihi 07 Temmuz 2021.
- Akande D, ‘Classification of Armed Conflicts: Relevant Legal Concepts’ in Elizabeth Wilmshurst (ed.), *International Law and the Classification of Conflicts* (Oxford University Press eBooks 2012) 163-261.
- Akkutay Aİ, ‘Silahlı atışmalar Hukukunda İ Silahlı atışmaların Uluslararasılaşması’ (2016) 65(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1-61.
- Aksar Y, Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II, (Genişletilmiş ve Güncellenmiş 6. Baskı, Seçkin 2021)
- Aydın Okur D, ‘DAEŐe Karşı Suriye’de Yapılan Operasyonların Meşruiyeti Bakımından ‘İsteksiz ya da Aciz Devlet’ Teorisi’, (2015) 14(2) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 39-65.
- Batur Yamaner M, ktem AE, Kurtdarcan B ve Uzun MC, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, (Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 42)
- Bellal A, *The War Report, Armed Conflict 2018* (Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, April 2019)
- Center for International Security and Cooperation (CISAC) ‘Mapping Militant Organisations: Syria’ (*Stanford University*) <<http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/maps/view/syria>> Erişim tarihi 10 Mayıs 2021.
- Crawford E, ‘The Temporal and Geographic Reach of International Humanitarian Law’ in Ben Saul and Dapo Akande (eds.) *Oxford Guide to International Humanitarian Law*, (Oxford University Press 2020) 57-76.
- Dagher S, ‘A Complicated Ally: Kurds Fight Islamic State to Claim a Piece of Syria’ (*The Wall Street Journal*, 12 November 2014) <<https://www.wsj.com/articles/kurds-fight-islamic-state-to-claim-a-piece-of-syria-141.584.3557>> Erişim tarihi 10 Temmuz 2021.
- Duffy H, ‘Trials and Tribulations: Co-Applicability of IHL and Human Rights in an Age of Adjudicatio’ in Ziv Bohrer, Janina Dill and Helen Duffy, *Law Applicable to Armed Conflict* (Cambridge University Press 2020) 15-105.
- Erkiner HH, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, (XII Levha 2010)
- Gill T, ‘Classifying the Conflict in Syria’, (2016) 92 *International Law Studies*, 353-380.
- Grignon J, ‘The Beginning of Application of International Humanitarian Law: A Discussion of a few Challenges’ (2014) 96(893) *International Review of the Red Cross*, 139-162.

- International Committee of the Red Cross (ICRC), 'How is the Term 'Armed Conflict' Defined in International Humanitarian Law?' (Opinion Paper, March 2008)
- Jinks D, 'The Temporal Scope Of Application Of International Humanitarian Law In Contemporary Conflicts' (Harvard Program on Humanitarian Policy and Conflict Research Background Paper prepared for the Informal High-Level Expert Meeting on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law, Cambridge, 27–29 January 2003) <<https://hhi.harvard.edu/publications/temporal-scope-application-international-humanitarian-law>> Erişim tarihi 10 Ağustos 2021.
- Kuran S ve Gür H, 'Devlet-Dışı Aktörlere Karşı Meşru Müdafaa "İsteksiz veya Âciz Doktrini: Suriye ve DAES Örneği' (2017) 23(1) MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi, 57-88.
- Melzer N and Kuster E, *International Humanitarian Law: A Comprehensive Introduction* (ICRC November 2019)
- Murray D, Akande D, Garraway C, Hampson F, Lubell N and Wilmshurst E, *Practitioners' Guide to Human Rights Law in Armed Conflict* (Oxford University Press 2016)
- Pictet JS, *Commentary on the III Geneva Convention on Relative to the Treatment of Prisoners of War* (ICRC 1960)
- Sarıbeyoğlu Skalar M, 'Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalarda Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme: Taraflara Hizmetlerini Teklif Etme Hakkı' (2021) 27(1) MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi, 48-63.
- Tütüncü AN, *İnsancıl Hukuka Giriş*, (2. Baskı, Beta 2012)
- United Kingdom (UK) Ministry of Defence (ed.), *The Manual of the Law of Armed Conflict* (Oxford University Press 2004)
- Vite S**, 'Typology of Armed Conflicts in International Humanitarian Law: Legal Concepts and Actual Situations' (2009) 91(873) International Review of the Red Cross, 69-94.
- 32nd International Conference of the Red Cross and the Red Crescent (8-10 December 2015), *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts Report* (Geneva, October 2015)
- Uluslararası Mahkeme Kararları ve Belgeler**
- Commentary on the First Geneva Convention: Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, 2nd Edition, 2016. <<https://ihl-databases.icrc.org/ihl/full/GCI-commentary>> Erişim tarihi 22 Temmuz 2021.
- Final Record of the Diplomatic Conference of Geneva of 1949, Vol. II Section B. 122-123. <https://www.loc.gov/frd/Military_Law/pdf/Dipl-Conf-1949-Final_Vol-2-B.pdf> Erişim tarihi 31 Temmuz 2021.
- International Commission of Inquiry on Darfur, Report Pursuant to Security Council Resolution 1564 of 18 September 2004, 25 January 2005.
- International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR), Prosecutor v. Rutaganda, Judgment (Trial Chamber I), (ICTR-96-3), ICTR, 6 December 1999.
- Juan Carlos Abella v Argentina, Inter-American Commission on Human Rights, (Case No. 11.137), 18 November 1997.
- Prosecutor Ljube Boškoski and Johan Tarčulovski Judgment, Trial Chamber II, (IT – 04-82-T), ICTY, 10 July 2008.
- Prosecutor Ramush Haradinaj, Idriz Balaj, Lahi Brahimaj, Judgment, Trial Chamber II, (IT-04-84bis-T), ICTY, 29 November 2012.
- Prosecutor v Fatmir Limaj, Haradin Bala, and Isak Musliu, Judgment, Trial Chamber, (IT-03-66-T), ICTY, 30 November 2005.
- Prosecutor v. Dusko Tadić, Decision On The Defence Motion For Interlocutory Appeal On Jurisdiction, (Appeals Chamber Decision), ICTY, 2 October 1995.

Prosecutor v. Dusko Tadić, Judgement, Trial Chamber, (IT-94-1-T), ICTY, 7 May 1997.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977,

Commentary of 1987. <<https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=AA0C5BCBAB5C4A85C12563CD002D6D09&action=openDocument>> Erişim tarihi 20 Ağustos 2021.

The Prosecutor v. Germain Katanga, Trial Chamber II, (ICC-01/04-01/077), ICC, 7 March 2014.

The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Trial Chamber III, (ICC-01/05-01/0821), ICC, 21 March 2016.

The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Trial Chamber I, (ICC-01/04-01/06), ICC, 14 March 2012.